
KNJIGE SLOVENSКИH PISATELJIC PRI ZALOŽBI BELO-MODRA KNJIŽNICA

Ob petdeseti obletnici smrti predsednice založbe Minke Krofta

V razpravi je predstavljena založba *Belo-modra knjižnica*, ki je delovala med leti 1927–1941. Osrednja pozornost je posvečena izdajam knjig slovenskih pisateljic. Pri založbi so svoje knjige objavile Ljuba Prenner, Dora Gruden, Mira Lamut in Marijana Kokalj-Željeznova, Marja Boršnik pa je uredila *Izbrano delo Vide Jerajeve* in skupaj z Eleonoro Kernčevo *Izbrano delo Zofke Kvedrove*. *Belo-modra knjižnica* ni pomembna le zato, ker je z izdajanjem knjig slovenskih pisateljic izpolnila vrzel, ki bi se pojavila v slovenski literarni zgodovini, če bi bili prikrajšani za njihova dela, ampak predvsem zato ker je tudi z drugimi aktivnostmi dokazovala, da literatura ni prostor, v katerem se sme in more izražati samo en spol.

V obdobju med obema svetovnjima vojnama je v slovenskem prostoru delovalo veliko različnih založb z zanimivim knjižnim programom (prim. Moravec 1994: 145–164), zato je odločitev za predstavitev samo ene izmed njih gotovo potrebno utemeljiti.

Belo-modra knjižnica je lahko v današnjem času, ko nastajajo številne študije o pozabljenih in zamolčanih dosežkih žensk v preteklih desetletjih ali stoletjih, zanimiv predmet raziskave na različnih področjih, a zdi se, da je oživitev spomina nanjo še posebno pomembna prav na področju slovenističnih raziskav. Ta založba je namreč v veliki meri pripomogla k temu, da so v obdobju njenega delovanja izdale svoje knjige slovenske pisateljice, katerih dela druge založbe niso hotele objaviti.¹

V pričujoči razpravi bi zato rada spomnila na nekatere avtorice iz obdobja med obema vojnama, predstavila njihovo delo in pokazala, da je založba z objavo njihovih del zapolnila vrzel, ki bi se sicer pojavila v slovenski literarni zgodovini, če bi bili prikrajšani za izdaje *Belo-modre knjižnice*. Pogled, ki ga danes usmerjamo na založbo *Belo-modra knjižnica* in njene sodelavke, zato ni le posledica želje narediti pozabljeno spet vidno, ampak hoče opozoriti predvsem na to, da je bolj ali manj v pozabo utonilo nekaj, kar je pomenilo več kot le obogatitev tedanje slovenske lite-

---

¹ »Namen je bil jasen: nova založba naj bi izdajala dela, ki so se jih 'moška' založništva ogibala in že pri prvih publikacijah se je pokazalo, da mislijo resno in dosledno.« (Moravec 1994: 152.)

rature. Založba *Belo-modro knjižnica* je namreč s svojim programom in aktivnostmi v obdobju med obema vojnama opozarjala tudi ali predvsem na to, da kultura ni prostor, v katerem se sme izražati samo en spol.

Knjižne izdaje besedil slovenskih pisateljic do ustanovitve založbe *Belo-modra knjižnica*

Prva slovenska pisateljica Luiza Pesjak je velik del svojih knjig izdala »v samozaložbi, nekaj celo z opombo: `čisti dobiček je namenjen Matici Slovenski'« (1937: 144), je zapisala Zlata Pirnat, ena izmed prvih slovenskih raziskovalk književne produkcije pisateljic, in ugotovila tudi, da kar tri desetletja od prvega slovenskega leposlovnega besedila, ki ga je napisala pisateljica, ne »zasledimo ravne linije v produkciji ženske knjige« (ibid.). V desetletju 1885–1894 je izšlo, kot je Zlata Pirnat nazorno pokazala s preglednicami, šest pripovednih del, v desetletju 1895–1904 pa osem. Omenjena raziskovalka za ti dve obdobji ne navaja podatka o deležu, ki ga je zavzemala produkcija avtoric v primerjavi z avtorji v tem času, ampak navaja tak podatek za povojno obdobje. Če pomislimo, da je leta 1935, ko je bil (glede na raziskovano obdobje 1865–1935) najvišji, ta delež predstavljal 6.78 odstotka celotne slovenske književne produkcije (prim. Pirnat 1937: 147), si lahko predstavljamo, kako malo pisateljic je lahko konec 19. in v začetku 20. stoletja objavljalo svoje knjige. Če je to razumljivo za obdobje med leti 1885–1895, ko srečamo le nekaj pisateljic, pa na ta način ni mogoče opravičiti odsotnosti književnih izdaj na začetku novega stoletja, saj se je število leposlovnih avtoric z izhajanjem revije *Slovenka* zelo povečalo. Vzrok za to, da so svoja dela objavljale le v revijah, se skriva seveda v tem, da je bila udeležba na književnem trgu večini nedostopna, uspele so le redke pogumne posameznice, kot na primer Zofka Kveder, ki je oba svoja prvenca, pripovednega in dramskega, izdala v samozaložbi.

Situacija se je nekoliko spremenila po letu 1910: »Tik pred prvo svetovno vojno je bila slovenska ženska knjiga zastopana že v vseh glavnih strokah: leposlovni, poljudnoznanstveni in znanstveni, produkcijska linija pa kaže enakomeren in stalen porast.« (Pirnat 1937: 147.)

Med prvo svetovno vojno so izšla le štiri pripovedna dela pisateljic, med leti 1919–1927 (do ustanovitve *Belo-modre knjižnice*) pa devet. V obdobju med leti 1927–1934 (Zlata Pirnat je zbrala le podatke do leta 1934) pa je izšlo trinajst knjižnih del slovenskih pesnic in pisateljic, kar pomeni, da se je v času, ko je delovala raziskovana založba, na knjižnem trgu kar precej povečalo število knjig, ki so jih napisale pisateljice.

Raziskovalka je na koncu svoje študije še enkrat opozorila na pomembno vlogo, ki jo je *Belo-modra knjižnica* odigrala v obdobju med obema vojnama, saj je zapisala, da je takrat v Ljubljani delovalo še šest ženskih založb, ki pa so bolj ali manj samo životarile, medtem ko je bila raziskovana založba »najbolj dosledna svojemu programu« (str. 147). O »resnem in preišljenem programu« izdajateljic je v reviji *Slovenska beseda* leta 1937 pisala tudi Vlasta Tancigova.

Ustanovitev, ime, program in sodelavke založbe

*Belo-modra knjižnica*² je bila ustanovljena v okviru Prosvetnega odseka Telesno-kulturnega društva Atena. Društvo je delovalo od leta 1901 in je svojo osrednjo nalogo videlo v tem, da je med tedanjimi ženskami skušalo vzbuditi zanimanje za vzgojo telesa. Prapor društva je bil bele in modre barve, od tod izhaja tudi ime založbe. Bela barva je simbolizirala radost, čistost duše in telesa, mišljenja in poštenja, modra pa je bila znamenje zvestobe zastavljenim ciljem, družini in narodu (prim. Šlibar 1927: 39).

Leta 1922 je društvo svoj program razširilo in ustanovilo številne odseke. Poleg že omenjenega Prosvetnega odseka sta bila še posebno zanimiva Telovadni odsek z lastno telovadnico in odsek Otroško igrišče, ki je deloval v parku Tivoli v Ljubljani in naj bi razbremenil zaposleno skrbno mater tako, da je prevzel »čez dan nedoraslo deco pod nadzorstvom otroške vrtnarice, da se v solncu in zraku, sredi zelenja, spodbuja k skupni igri, navaja k pravi disciplini in medsebojni znostnosti« (Šlibar 1927: 37).

Veliko pozornost je posvečal otrokom tudi Prosvetni odsek, saj je pripravljaval pravljíčne večere, na katerih so pripovedovalke (nekatero izmed njih so bile celo poklicne igralke) otroke spodbujale k odkrivanju »zvonkosti domače besede« (Šlibar 1927: 39).

Prav skrb za seznanjanje otrok s slovensko besedo je bila ena izmed vzpodbud za ustanovitev založbe. Članice društva so namreč ugotovile, da je na književnem trgu mnogo premalo slovenskih otroških in mladinskih knjig (prim. Nikolič 1929: 244). Leta 1927 je založba zato najprej izdala *Pravljíce o Gralu* Anke Nikolič in kmalu zatem še dve knjigi Marije Jezernik: za starejše otroke *Tri pravljíce* in za najmlajše slikanico *O kresničku, ki je izgubil lučko*. V naslednjih letih je izšlo še mnogo mladinskih in otroških knjig, leta 1935 pa sta bili v Prečni ulici, kjer so bili tudi prostori založbe, odprta mladinska čitalnica in knjižnica (prim. *Ženski svet* 1935: 240).

Tem knjigam pa je sledil mnogo ambicioznejši projekt – knjižna izdaja disertacije dr. Alme Sodnik *Zgodovinski razvoj estetskih problemov*. Leta 1940 je založba izdala še eno znanstveno delo – disertacijo *Milčinski–vzgojnik* dr. Kristine Vrhovec, ki jo bolj poznamo kot Kristino Brenkovo. Ob teh dveh znanstvenih so izhajale tudi telesno-vzgojne, gospodinjske knjige in dela slovenskih pisateljic, ki jim bo v nadaljevanju posvečeno največ pozornosti.

Toda še prej je potrebno poudariti nekaj programskih usmeritev založbe, ki so se izoblikovale že ob ustanovitvi. Prva je bila dostopnost knjig ženskam iz različnih slojev, kar je pomenilo »ceneno redno letno izdajo« (Nikolič 1929: 246), v kateri so bile štiri knjige. Ustanoviteljicam se je zdelo pomembno tudi to, da so papir, klišeje, tisk³ in

² Leta 1935 se na prvi strani knjige *Breze in bori* Mare Lamutove ob imenu *Belo-modra knjižnica* pojaví še sintagma *Ženska založba*.

³ Večino knjig je natisnila tiskarna *Merkur*, ki je med drugim natisnila tudi vse izdaje založbe *Modra ptica*. *Izbrano delo Zofke Kveder* je natisnila *Delniška tiskarna*, med založniki posebno cenjena zaradi visoke grafične strokovnosti svojih delavcev in posebne skrbi za estetsko oblikovno izvedbo izdelkov (prim. Berčič 1968: 233–236).

opremo nabavljale v lastni državi in da so bile sodelavke slovenske narodnosti. Leta 1930 so odbornice razložile pomen izdajanja knjig v *Belo-modri knjižnici v Ženskem almanahu*: »Knjiga, ki so jo spisale naše duševne delavke vseh krogov, članov in starosti za naše žene, dekleta in našo deco, je najboljša zakladnica, kamor naj se stekajo vsi dragoceni viri vse naše dežele in kjer naj črpajo vse in vsi.« (Str. 2.)

Založba *Belo-modra knjižnica* je torej izdajala knjige za ženske, ki so jih pisale, opremljale in urejale ženske.⁴

Toda, kdo so bile ženske, ki so se v času prihajajoče gospodarske krize lotile tako ambicioznega projekta, kot je bila ustanovitev lastne založbe? Med sodelavkami založbe moramo kot prvo gotovo navesti Minko Krofta, ki je bila predsednica založbe od njene ustanovitve pa vse do konca. Rojena je bila leta 1888, njen oče je bil veletrgovec Ivan Jebačin (pozneje se je podpisoval kot Jelačin), mati pa Minka Jelačin, ki je bila ena izmed prvih članic Slovenskega splošnega ženskega društva. Poročila se je z bankirjem Hanušem Krofto. Ivan Mrak je Minko Krofta karikiral v svoji himni *Slepi prerok* v liku Minke Banka (prim. Kermauner 2002: 211). Aktivno je sodelovala v predvojnem ženskem gibanju. Leta 1929 se je z drugimi članicami Splošnega ženskega društva udeležila kongresa Narodne ženske zveze v Splitu, od leta 1935 je bila članica sekcije Jugoslovanske ženske zveze za Dravsko banovino, leto kasneje je imela predavanje o kmečki ženi na kongresu Mednarodne ženske zveze v Dubrovniku. Skupaj z Anico Gogala in Minko Gašperlin je bila v finančni komisiji Jugoslovanske ženske zveze. V tridesetih letih je predlagala Splošnemu ženskemu društvu ustanovitev gospodinjskega lista, kasneje poimenovanega *Gospodinja*. Leta 1945 je bila v odboru, ki je razpustil Splošno žensko društvo.⁵ Med vojno je bila zaradi svojega delovanja pri slovenskem Rdečem križu zaprta v taboriščih Dachau in Ravensbrück. Umrla je v Ljubljani leta 1954.⁶

Tajnica založbe je bila med leti 1927–1939 Marija Jezernik,⁷ med sodelavkami pa srečamo še Minko Bahovec, Eleonoro Kernc, Minko Gašperlin in druge odbornice Telesno-kulturnega društva Atena⁸ ter profesorice Marjo Boršnik, Silvo Trdina, Mileno Mohorič in Erno Muser.

Ustanoviteljice in sodelavke založbe so tako uresničile željo, ki se je pojavila že v zgodnjih dvajsetih letih, ko je Mariborska tiskarna zasnovala *Slovensko žensko*

⁴ Popolnoma dosledne izdajateljice v tem pogledu niso bile, saj je knjigo Manice Koman *Na Gorenščem je fletno* opremil Stanko Gladnik.

⁵ Podatki o sodelovanju v ženskem gibanju so povzeti iz zbornika *Splošno žensko društvo*, ur. N. Budna Kodrič in A. Serše.

⁶ Za te podatke se zahvaljujem pravniku Minke Krofta, Carlu Sprague, ki mi je v pismu (17. 11. 2003) razložil povojno usodo svoje prababice.

⁷ Marija Jezernik (1879-1974) je psevdonim Marije Wirgler, ki si je kot prva Slovenka pridobila akademski naziv (leta 1906 je diplomirala v avstrijskem Gradcu) in poučevala na Višji dekliški šoli, kasneje ženskem liceju, po prvi svetovni vojni preimenovanem v žensko realno gimnazijo. (Prim. Budna Kodrič, N./Serše, A., 232 in *Slovenski bibliografski leksikon*.)

⁸ Kristina Brenkova navaja, da je bila med sodelavkami tudi Vera Adlešič. (V pismu avtorici razprave, 8. 7. 2003.)

knjižnico, a izdala leta 1921 le življenjepis Josipine Turnograjske, ki ga je napisal dr. Ivan Lah. Tudi Zofka Kveder se je ukvarjala s podobno zamisljivo ob pisanju svoje zadnje knjige *Po putevima života* (1926): »To so same ženske stvari, a s to knjigo – imela bo, mislim, okoli 120–160 str. – hočem izdajati žensko knjižnico.« (Govekar 1927: 165.) Toda zaradi pisateljčine prezgodnje smrti je ta želja ostala neuresničena.

Proza in poezija slovenskih pisateljic v *Belo-modri knjižnici*

Prvo leposlovno delo za odrasle, ki je izšlo leta 1929 pri raziskovani založbi, je bil roman Ljube Prenner (1906–1977) *Trojica*. Avtorica ga je podnaslovlila »dijaški roman«, saj je v njem prikazala izsek iz življenja treh dijakov, izmed katerih eden na koncu naredi samomor. Ob izidu so bile objavljene tri recenzije. Josip Vidmar in V. A. (najverjetneje se za tema inicialkama skriva Vera Albrecht) sta o romanu zapisala le malo pohvalnega, čeprav sta poudarila, da gre za prvenec. Recenzentka v *Ženskem svetu* pisateljici očita slabe, zelo razvlečene dialoge in ji zameri predvsem to, da je hotela vključiti »v svoje delo vso svojo naobrazbo in znanost s tujimi imeni, npr. Mantegazza, Schopenhauerja in Cankarja, kar vpliva zelo neokusno in nezrelo« (1930: 64). Josip Vidmar je knjigi posvetil le nekaj vrstic, knjigo pa je v podnaslovu označil kot povest. Tudi on je poudaril slabe strani dela (sentimentalno, neenovito zgodbo, »nedoločne in nepomembne« značaje), na koncu pa je zapisal, da so nekateri prizori »napisani nadarjeno« (1930: 638). Še bolj neprizanesljiv je bil kritik dnevnika *Jutro*, ki je zapisal, da delo nima umetniške vrednosti, »zrelega sloga in polnega besedišča« (1930: 6).

Čeprav so izdajateljice pravilno ugotovile, da je Ljuba Prenner nadarjena pisateljica, kar so njena kasnejša dela tudi potrdila, se vendarle zastavlja vprašanje, zakaj se niso odločile pri izdaji prvega leposlovnega dela založbe za kakšno bolj uveljavljeno pisateljico, morda Marijo Kmetovo, ki je v tistem času objavljala svoja dela pri drugi založbi.

Tudi naslednje leto je založba izdala prozni prvenec, roman *Brezdomci* Marjane Kokalj-Željeznove (1898–1964). Osrednja lika sta v njem ruski emigrantki, sestri Fjodora in Ksenija, ki se med seboj zelo razlikujeta. Medtem ko požrtvovalna in nesebična Fjodora kot kabaretna pevka vzdržuje vso družino, ki je ob revoluciji zaradi svojega plemiškega porekla morala zbežati iz Rusije, je egocentrična Ksenija njeno nasprotje. Ksenija vse svoje sile posveča študiju in se kljub materinstvu ne misli odpovedati lastnim željam. Na koncu vendarle sprejme od Fjodore denar za balo in se poroči z otrokovim očetom. O romanu zasledimo kritiška zapisa v *Ženskem svetu* in *Slovenskem narodu*. Ante Gaber je pohvalil nekaj prizorov, ki so se mu zdeli napisani tako dobro, da jih bo tudi »razvajen človek prebral z užitkom« (1931: 3), prepričan pa je bil tudi, da bodo »naše dame« pri branju potočile mnogo solz. V *Ženskem svetu* je oceno napisala Andreja Vera, ki je poudarila, da gre za iskreno žensko knjigo, saj »podaja golo, tipično žensko usodo z ženskih vidikov«, zaradi česar se je recenzentki zdelo, da bo knjiga pri bralkah naletela na dober odziv.

Proznim delom sta sledili dve pesniški zbirki. Leta 1932 je izšla knjiga *Rdeče kame-
lije* Dore Gruden (1900–1986). V dnevnem in periodičnem tisku nisem zasledila
nobene recenzije, je pa o njenih pesmih pisal Ludvik Mrzel, ko jih je predstavila na
literarnem večeru Telesno-kulturnega društva Atena: »Pesmi Dore Grudnove je reci-
tirala ga. Šaričeva. Z dovršenim umetniškim občutjem in doživetjem je nazorno
podala duhovni obraz mlade pesnice: pesnice, ki jo mamijo prividi onostranstva in
ki je obenem čvrsto zakopana v zemlji in v trpljenju tega sveta.« (1932: 185–186.)
O njeni pesmi *Dobrodobška planota*, ki je objavljena tudi v zbirki *Rdeče kamelije*, pa
je zapisal, da »ni samo kot dokument dragocene izpovedi žene proti vojni, temveč
je tudi pesem, kakršnih v novejši literaturi ne srečujemo vsak dan« (ibid.).

Šele tri leta kasneje je pri založbi spet izšlo literarno delo – pesniška zbirka Mire
Lamut *Breze in bori*. Pesnica je svoje pesmi pred tem več let objavljala v revijah in
zbornikih, svoj knjižni prvenec pa je opremila z motom: »Iz detinstva zarje / prek
življenja zmot, / mimo smrti mraka / pesem spremlja moja pot...«

V zbirki se pesnica izpoveduje v erotičnih pesmih, kot mati in kot Slovenka, ki je
morala zapustiti Kras. Miranu Jarcu so se njene pesmi zdele kvalitetne, saj je zapi-
sal: »Take pesmi sodijo v antologijo naše ženske lirike. Po njih je Mara Lamutova
dostojno izpričala svoje pesništvo.« (1935: 120.)

Tudi o tej knjigi nisem zasledila drugih kritičnih zapisov. Ne le to, ampak tudi druge
knjige *Belo-modre knjižnice* so popolnoma spregledali kritiki osrednjih literarnih
revij *Ljubljanskega zvona* ter *Doma in sveta*. Če je pri katoliškem listu to mogoče
razložiti s sledenjem konservativnemu pogledu na svet, ki ni bil naklonjen »pretira-
nemu« pojavljanju žensk v javnem življenju, je ignoriranje izdaj raziskovane založ-
be v *Ljubljanskem zvonu* od leta 1929, ko je bilo objavljeno sedem vrstic dolgo mne-
nje Josipa Vidmarja o romanu *Trojica*, težje razumeti. Na nenavaden odnos revije do
sodobne književne produkcije je leta 1938 opozoril celo eden izmed bralcev revije.
Urednik Juš Kozak je podal obširni odgovor, v katerem je kot glavni razlog navedel
pomanjkanje ljudi, ki bi bili pripravljeni pisati kritike, precejšnjo krivdo pa naj bi
nosili tudi založniki, ki svojih knjig ne pošiljajo več v oceno: »Založniki se povečini
zanimajo le še za reklame, ocene, ki naj bi knjigi vsaj poskusile določiti vrednote,
se jim zde nepotrebne.« (1938: 387.) Kozak navaja naslednje založbe, ki ne pošilja-
jo knjig: *Modra ptico*, *Hram*, *Našo založbo* in *Akademsko založbo*, med njimi pa ne
omenja *Belo-modre knjižnice*, kar je tudi razumljivo, saj je založba svoje knjige revij-
ji večkrat poslala, o čemer pričajo zapisi v rubriki *Uredništvo je prejelo v oceno na-
slednje knjige*, med katerimi se pojavljajo tudi izdaje raziskovane založbe. Tako ni
jasno, ali res ni bil nihče pripravljen pisati o teh knjigah ali pa se uredniku niso zdele
dovolj zanimive, da bi jih dal v oceno. Če je to mogoče še opravičiti pri knjižnih
prvencih, pa je veliko težje najti prepričljive razloge za to, da revija ni pisala o *Izbra-
nem delu Vide Jerajeve*, čeprav je knjigo dobila v oceno. Prav tako zaman iščemo v
tej reviji zapis ali kritiko *Izbranega dela Zofke Kveder*.

Obema pisateljicama se je kot urednica njenega izbranega dela posvetila Marja
Boršnik, pri obsežnejšem izboru iz del Zofke Kveder ji je pomagala še Eleonora
Kernc. S predstavitvijo pesnice Vide Jeraj je založba začela izdajati zbirko *Slovenske
književnice*, s katero je nameravala »s poljudnoznanstvenimi kritičnimi izdajami
seznaniti najširše plasti z delom ženskih zastopnic v naši literaturi«, kot je zapisala

v oceni knjige Silva Trdina, ki je bila tudi prepričana, da bo zbirka primerljiva z Prijateljevimi *Slovenskimi pisatelji*. Recenzentka je pohvalila izbor pesmi in študijo, ki jo je napisala Marja Boršnik, ter opozorila na lepo knjižno opremo arhitektke Gizele Šuklje. V knjigi pa je bil objavljen tudi pesničin portret, ki ga je skladno z idejo založbe, da so ustvarjalke knjig ženske, narisala Henrika Šantel.⁹ Tudi Milena Mohorič, ki je knjigo ocenila v *Modri ptici*, je bila navdušena nad odločitvijo založbe, da začne izdajati omenjeno zbirko, pohvalila pa je tudi Marjo Boršnik, saj sta z njenim izborom in komentarjem »dobila delo in osebnost Vide Jerajeve monumentalne poteze in svoje trdno mesto v našem slovstvu« (1936: 95).

Najbolj ambiciozen projekt založbe pa je bila gotovo izdaja *Izbranega dela Zofke Kveder*. Zanimivo je, da je kot prvi izšel osmi zvezek, v katerem je bil objavljen roman *Hanka*. Urednicama se je namreč zdelo to delo, napisano med prvo svetovno vojno, ki jo tudi prikazuje, v času, ko je del Evrope spet postal bojišče, najbolj primerno za uvod v izdajanje pisateljičinih del. Izdajateljice so vabile k naročilu na zbirko z reklamnimi listi pa tudi z objavami v *Ženskem svetu*. V *Jutru* je o pomenu izdajanja *Izbranega dela Zofke Kveder* pisal Božidar Borko, ki se mu je zdelo, da bo moralni dolg do pisateljice poplačan šele, »če prijatelji slovenske knjige in posebej še kulturno zavedno ženstvo tudi materialno omogočijo napovedano izdajo« (1938). V *Jutru* je omenjeni kritik večkrat pisal o posameznih zvezkih in poudarjal pomen izdajanja pisateljičinih del. Anonimno oceno je objavila tudi revija *Žena in dom*. V njej je bil pohvaljen izbor besedil, delo obeh urednic, oprema knjige in izraženo priznanje založbi, ki je bila v veliki meri zaslužna za to, da so se dela Zofke Kveder spet pojavila na knjižnem trgu.¹⁰ Tudi Angela Vode je opozorila na pomen pisateljičinih del in zapisala, da bi si izdajanje *Izbranega dela* zaslužilo več pozornosti tako v literarnih kot v ženskih krogih. Recenzentka je opozorila tudi na to, da sta urednici popravili nekatere jezikovne površnosti in pravopisne napake, sploh se ji je »čist in lep jezik« zdel velika prednost nove izdaje (1941: 18).

Po drugi svetovni vojni nobena založba ni ponatisnila *Izbranega dela Zofke Kveder*, njena dela so izšla le v nekaj samostojnih izdajah, zato so opombe, ki sta jih napisali urednici, še vedno pomemben vir za raziskave o Zofki Kveder.

Zadnja knjiga, ki je izšla pri založbi, je bila povest Milene Mohorič (1905–1973) *Korenove Saše učna doba*. Avtorica se je odločila za izsek iz življenja učiteljice, torej za tematiko, ki so jo slovenske pisateljice tudi pred izidom njenega romana že velikokrat upodobile. Povest prikazuje nekaj let v življenju Saše Koren. Na začetku romana je prikazana kot gimnazijka, ki zaradi svojega meščanskega porekla o življenju ne ve ničesar. Toda zaradi svoje odprtosti za dogodke, ki se odvijajo v njeni bližini, Saša kmalu odkrije tudi bolj žalostne plati življenja. Nehote povzroči celo sošolkino smrt, ko ji priskrbi denar za abortus. Povest se dotika še drugih »ženskih«

⁹ O Henriki Šantel piše Peter Krečič v katalogu ob razstavi Slikarji Šantli, str. 9–10, izdanem leta 1970 v Novi Gorici.

¹⁰ Pri *Belo-modri knjižnici* je že leta 1929 izšel izbor črtic *Vladka, Mitka, Mirica*, ki jih je Zofka Kveder napisala o svojih treh hčerkah.

tem, zanimiv je predvsem Sašin odnos do matere, ki je najprej označena negativno, nato pa dobiva tudi bolj zanimive poteze, ki pa jih pisateljica ni znala dovolj razviti, da bi Sašina mati postala večplasten lik. Tudi druge osebe v povesti so preveč površno okarakterizirane, zato se tudi nekatera njihova dejanja zdijo premalo motivirana. Takšnega vtisa se ne moremo iznebiti niti pri osrednjem liku. Sašina ljubezen do revolucionarja Janeza naj bi bila tako močna, da se zaradi nje odpove svojemu poklicu, a ob branju takšnega silnega čustva med njima ne začutimo. Tako je mogoče pritrčiti mnenju Marje Boršnik, ki je delo ocenila v reviji *Sodobnost*, da se je pisateljica dotaknila številnih zanimivih tem, a ji je zmanjkalo ustvarjalne moči, da bi jih predstavila v umetniško dovršenem delu: »Čeprav je vsa problematika nakazana bolj v referiranju kot v napetem dogajanju, je knjiga idejno aktualna in se dotika prav tistih vprašanj, ki najbolj silijo k razmišljanju.« (1941: 141.)

Tudi zadnje leposlovno delo, ki ga je izdala *Belo-modra knjižnica*, je ubesedovalo probleme, ki so zadevali predvsem ženske, zaradi česar bi pisateljica knjigo verjetno težko objavila pri kakšni drugi založbi. Pomen založbe je, kar zadeva izdaje slovenskih pisateljic, predvsem v tem, da so objavljale knjižne prvence in s tem omogočile njihov preboj na knjižni trg. Knjige pisateljic v *Belo-modri knjižnici* ne predstavljajo najkvalitetnejših del slovenske literature, kar je tudi razumljivo, saj gre za literarne prvence. Res je tudi, da je produkcija sodobnic pisateljic predstavljala le del knjig, ki so izšle pri založbi, saj je le-ta izdajala tudi znanstvene, gospodinjske in mladinske knjige. Vendar pa je zelo verjetno, da bi založba predstavila kulturni javnosti, in to ne samo slovenski, ampak morda tudi tujejezični, kot se je to zgodilo z antologijo *Jugoslawische Frauenlyrik*, ki jo je uredila Lili Novy, še kakšno pisateljico, če tega ne bi preprečila druga svetovna vojna, ki je prekrižala ambiciozne načrte založnic: »Založba ima v načrtu objavo del nekaterih živečih pisateljic, katerih dela so raztresena po revijah.« (*Ženski svet* 1941.)

Predstavitve javnosti

Prvi literarni večer sodobnih pesnic in pisateljic je založba pripravila 12. maja 1932, vendar sodeč po poročilu Ludvika Mrzela, ni bil najbolje obiskan: »Tako zvana javnost je z visoko gesto ostala doma, dvorano so napolnile žene, študentke, nekaj študentov in literatov, dnevni tisk je večer mimogrede zabeležil – in vendar je bil ta večer lepa, prisrčna prireditel, ob kateri se je objektivni človek lahko prepričal, da literarno delo sodobne slovenske žene prav za prav niti po vsebini niti po formi v splošnem ne zaostaja za delom njenega srečnejšega, slavnijšega, s tradicijo in svobodo bolj oboroženega moškega tekmeca.« (1932: 185.)

Na literarnem večeru je bila predstavljena poezija Dore Gruden, Marije Grošelj in Ruže Lucije Petelin ter proza Marije Jezernik, Manice Koman in Marijane Kokalj-Željeznove. Dela so brale nekatere avtorice same, nekatera pa sta interpretirali dramski igralki Mihaela Šaričeva in Maša Slavčeva. Ludvik Mrzel je svoje poročilo zaključil z mislijo: »Bil je v resnici lep, dostojen večer. Malomarnost, s katero ga je slovenska javnost sprejela, piše bolj spričevalo tej javnosti kakor pa književnicam, ki so se z uspehom predstavile.« (1932: 186.)

17. novembra istega leta so sodelavke založbe organizirale še en literarni večer, ki so ga poimenovala *Manom slovenskih književnic* in se na njem poklonile spomenu že umrlih pisateljic: Josipine Turnograjske, Zofke Kveder-Demetrović, Vide Jerajevе in Pavline Pajkove.

Čeprav je bila prireditev 17. novembra najavljena v dnevnikih *Jutro* in *Slovenski narod* kot dogodek, ki je pomemben za »vso našo literarno produkcijo«, je bil obisk spet slab. Ludvik Mrzel, ki je tokrat poročal za *Slovenski narod*, se je zato vprašal, ali ne bi bilo potrebno takšno prireditev organizirati na drugačen način (1932a: 2).

Tudi poročevalka v *Ženskem svetu*, Anica Černejeva, je poudarila, da so bili odlomki izbrani tako, da se poslušalke in poslušalci niso mogli otresti vtisa o tendencioznosti del, saj so predstavljena dela prikazovala podrejeno vlogo ženske v družbi. Dejstvo, da se je tako Anici Černejevi kot Ludviku Mrzeli, ki sta bila oba naklonjena predstavitvi pisateljic širšemu krogu, zdela izbira tematike neprimerna, govori o tem, da slikanje dejanskega položaja žensk ni bilo pripoznano kot primerna literarna snov.

Kako močan je bil odpor tedanje družbe do literature pisateljic, pa je razvidno tudi iz tega, da je bil obisk majhen, čeprav so sodelovale najbolj priznane umetnice: Vida Juvanova, Maša Slavčeva, Mihaela Šaričeva in Vera Adlešič-Popovičeva.

Širša kulturna javnost se je lahko z izdajami slovenskih pisateljic pri založbi *Belo-modra knjižnica* seznanila leta 1932 tudi na velesejmu, kjer je bil organiziran Teden slovenske knjige. V enem izmed paviljonov so bile razstavljene tudi knjige. Poročevalec dnevnika *Jutro* je ob tem zapisal nekaj stavkov, ki se sicer ne nanašajo neposredno na raziskovano založbo, a so zanimivo pričevanje o tedanjem odnosu do slovenske knjige: »Vesejmu je priključena tudi knjižna razstava, ki priča o dostojnem nivoju našega gospodarskega obrata in prometa: kakor pohišstvo in stroji, kakor izdelki mlekarnstva in domačih obrti, tako je tudi knjiga za človeka potrebščina in blago, in povsem v redu je, da se tam, kjer se vršijo živahni trgovski posli, ponuja v prodaj tudi knjiga.« (8. 9., str. 4.)

Založba *Belo-modra knjižnica* je svoje knjige predstavila skupaj z revijami *Ženski svet*, *Gospodinja* in *Gospodinjska pomočnica* v posebnem oddelku »Ženski tisk«, kjer sta bili na stenah obešeni sliki Zofke Kveder in Minke Govekar. Predstavitve knjig pa ni bila edini razlog za sodelovanje, ampak so razstavljalke sprejemale tudi naročila na svoje izdaje.¹¹

Že leta 1930 je založba razpisala natečaja za najboljše leposlovno delo za odrasle in za najboljšo mladinsko knjigo. Na natečaj so se lahko prijavile samo slovenske pisateljice, za obe deli pa je nagrada znašala 1000 Din (celoletna naročnina na *Ženski svet* je takrat znašala 64 Din). O zmagovalkah natečaja nisem zasledila nobenih podatkov, zanimivo pa je, da je tistega leta, vendar nekaj mesecev kasneje, razpisala nagrado za najboljši roman tudi založba *Modra ptica* (prim. Moravec 1994: 173).

¹¹ O razstavi sta poročala *Jutro* 3., 8. in 9. septembra 1932 in *Ženski svet* istega leta na str. 304.

Dve leti kasneje so si sodelavke založbe zamislile nekoliko bolj nenavaden način materialne pomoči. V korist slovenski pisateljici so organizirale srečolov, na katerem je bil glavni dobitnik celotna leposlovna zbirka založbe s knjižno omaro. Kolikor je mogoče razbrati iz zapisa o tem dogodku, naj bi s pomočjo denarja natisnili knjigo kakšne slovenske pisateljice. Marijana Kokalj-Željeznova je bralke *Ženskega sveta* zato pozvala: »Slovenski pisateljici je potrebna pomoč – zato pristopajte žene – čitaljice, tej važni kulturni ustanovi.« (1932: 305.)

Neuresničeni načrti

V zapuščini Erne Muser sem našla zanimivo pismo, ki ga je omenjeni pesnici leta 1940 napisala Minka Krofta.¹² V njem je predsednica založbe obširno opisala spodleteli načrt, da bi *Belo-modra knjižnica* postala lastnica revije *Ženski svet*, ki je zaradi težkega finančnega položaja morala poiskati družabnike. Toda ti družabniki so imeli o reviji takšne predstave, da je bilo naročnic vedno manj. Takrat je hotela revijo kupiti Minka Krofta za založbo: »S to transakcijo bi dobila založba nov naročniški kader, s podčrtano tendenco bi se zasledovalo podvig ženske književnosti in priklopilo temu članstvu in listu z notranjim aranžmajem tudi redno izdajo izvirnih slovenskih del« (M.Krofta v pismu E. Muser).

Toda revijo so hkrati ponudili tudi *Jutru* in zaradi nesporazuma med odgovorno urednico revije Milko Martelanc in Minko Krofta je novi lastnik postalo *Jutro*.

Med neuresničene načrte pa sodijo predvsem neizdane knjige nekaterih slovenskih pisateljic. Že leta 1933 je založba na platnicah enajste številke *Ženskega sveta* objavila, da pripravlja dr. Silva Trdina izbrane spise Marije Kmetove v kritični izdaji. Načrtovanih je bilo več knjig, vendar ni izšel niti en zvezek, kakor tudi ne izbrana dela Pavline Pajkove, ki jih je založba v svoj program uvrstila že leto prej (prim. Željeznov-Kokalj 1932: 305).

Druga svetovna vojna je prekrizala še mnogo založbine načrte. Tako ni izšla deveta knjiga *Izbranega dela Zofke Kvedrove*, monografija, ki jo je o njej napisala Marja Boršnik, čeprav »se je v tiskarni menda že začela postavljati« (Boršnik 1962: 9).

Minka Krofta pa je načrtovala še druge knjige: »Moja iskrena želja je bila tedaj, da storim vse, da za letošnji Božič predstavimo nekako kompaktno sodobno pesnico in pisateljico javnosti – Erno Muser, Vido Taufer, Milico Ostrovško, Mileno Mohoričovo – na odru pa Trdino in Petelinovo. /.../ Če nam bodo naše književnice sedaj, v času našega razvoja ob strani, bomo prišle morda končno do fonda za slovenske književnice, iz katerega se bodo črpala redna sredstva za honorarje. Tja naj me doveejo moja pota in moje delo.«

Le nekaj mesecev potem, ko je Minka Krofta zapisala te besede v pismu Erni Muserjevi, je izbruhnila druga svetovna vojna in založba je očitno spoštovala kulturni molk, saj je bila povest Milene Mohoričeve zadnja knjiga, ki je izšla pod okriljem *Belo-modre knjižnice*.

¹² Zapuščina Erne Muser, Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Po letu 1945 je bilo v interesu mnogih, da plašč pozabe zagrne vse, kar se je na področju ženskega gibanja dogajalo pred letom 1941,¹³ zato je trajalo več desetletij, da je spomin na založbo spet oživel in sicer v Moravčevem pregledu slovenskega založništva, čeprav je tam založbi namenjena le dobra stran.

Ali je torej *Belo-modra knjižnica* za pol stoletja popolnoma utonila v pozabo, ali so njene sodelavke, ki so preživele vojno, morale pozabiti nanjo, da so lahko vsaj delno počele tisto, kar so želele? Na prvi pogled res izgleda tako, a obstaja članek iz leta 1958, objavljen v *Narodnem listu*, v katerem dr. Zdenka Marković piše, da bo »Ženska založba Belo-modre knjižnice v Ljubljani« izdala še tri knjige *Izbranega dela Zofke Kveder* in monografijo, ki jo bo napisala Erna Muser. Nesporazum, ki je nastal zaradi nepoznavanja pravih podatkov, ali nenavaden poskus oživiti spomin na zamolčano?

Še enkrat je spomin na *Belo-modro knjižnico* oživel z večeri v *Belo-modri čitalnici*, ki so jih leta 1998 in 1999 organizirale avtonomne ženske skupine na Metelkovi. Teme večerov so bile zelo različne in v glavnem neliterarne, vendar so z artikuliranjem problemov žensk ohranjale vez s predvojno založbo.¹⁴

Literatura

- B., 1930: Izpovedi mladega rodu. *Jutro* (22. januar), 44. 6.
- Borčič, Branko, 1968: *Tiskarstvo na Slovenskem*. Ljubljana: Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem.
- Borko, Božidar, 1938: Izbrano delo Zofke Kvedrove. *Jutro* (28. januar), 23. 7.
- Borko, Božidar, 1940: Dva nova zvezka Zofke Kvedrove. *Jutro* (10. avgust), 185. 3.
- Boršnik, Marja (ur.), 1935: *Izbrano delo Vide Jerajeve*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.
- Boršnik, Marja in Kernc, Eleonora (ur.), 1938–1940: *Izbrano delo Zofke Kvedrove*. I–VI, VIII. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.
- Boršnik, Marja, 1941: Milena Mohoričeva, Korenove Saše učna doba. *Sodobnost*, 3. 139–141.
- Boršnik, Marja, 1962: *Študije in fragmenti*. Maribor: Založba Obzorja.

¹³ Dovolj zgovorno je v tem smislu dejstvo, na katerega opozarja, ko navaja misli Minke Govekar o tem, da se ne sme pozabiti na predvojno žensko gibanje, A. Puhar: »Poučne besede, ki se jim pozna rahla sled očitaja, imajo zanimivo zgodovino. Preden so, vzete iz pisma, ki ga je leta 1949 napisala 'že starejša' Minka Govekar, postale geslo razstave, ki je počastila stoto obletnico Splošnega slovenskega ženskega društva, so uvajale štiridesetletnico *Naše žene*. Revija je svoje običajne strani dopolnila s prilogo, posvečeno zgodovini ženskega tiska na Slovenskem. Ko je to v partijskem vrhu povzročilo hud gnev, je urednica pod grožnjo prepovedi raje ukazala 'veliko trgatav': Slavnostno prilogo so iz vse naklade raztrgali in jo odpeljali v stroje, ki meljejo star papir.« (Na platnicah zbornika Splošno žensko društvo, ur. Nataša Budna Kodrič in Andreja Serše.)

¹⁴ Za pomoč pri zbiranju podatkov se zahvaljujem še gospe Kristini Brenkovi, mag. Nataschi Vittorelli in kolegicama Renati Šribar in Vesni Leskošek.

- Budna Kodrič, Nataša in Serše, Aleksandra (ur.) 2003: *Splošno žensko društvo: 1901–1945*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Černe, Anica, 1932: Književnost in umetnost. »Manom slovenskih avtoric« – recitacijski večer prosvetnega odseka T.K.D. 'Atene'. *Ženski svet*, 10. 365.
- Gaber, Ante, 1931: Belo-modra knjižnica. Bogati sadovi dela naših žen na književnem polju. *Slovenski narod*, 11. 3.
- Govekar, Minka, 1927: Obrazi in duše. Zofka Kveder-Demetrovičeva. *Ženski svet*. 161–166.
- Gruden, Dora, 1932: *Rdeče kamelije*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.
- Jarc, Miran, 1935: Obzornik. Mara Lamutova: Breze in bori. *Ženski svet*, 5. 119–200.
- Kermauner, Taras, 2002: Mrakova dramatika, v: Ivan Mrak: *Obrazi slovenstva*. Ljubljana: Društvo 2000.
- Kozak, Juš, 1938: Odgovor o ocenah in založnikih. *Ljubljanski zvon*. 385–387.
- Kraška, Vida, 1930: *Ženski almanah*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.
- Lamut, Mara, 1935: *Breze in bori*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.
- Marković, Zdenka, 1958: Zofka Kveder. Uz osamdesetu godišnjicu rođenja. *Narodni list* (23. april). 5.
- Mohorič, Milena, 1935/36: Izbrano delo Vide Jerajeve. *Modra ptica*, 3. 94–95.
- Mohorič, Milena, 1940: *Korenove Saše učna doba*. Ljubljana: Ženska založba Belo-modra knjižnica.
- Moravec, Dušan, 1994: *Novi tokovi v slovenskem založništvu*. Ljubljana: DZS.
- Mrzel, Ludvik, 1932: Umetnost in književnost. Večer sodobnih pesnic in pisateljic. *Ženski svet*, 6. 185–186.
- Mrzel, Ludvik, 1932a: Literarni večer narodnih žen. *Slovenski narod* (18. november), 263. 2.
- Nepodpisano, 1939: Izbrano delo Zofke Kvedrove, III. knjiga. *Žena in dom*. 430.
- Nepodpisano, 1941: Veliko načrtov ima telesno-kulturno društvo Atena v Ljubljani. *Ženski svet*. 3.
- Nepodpisano, 1942: Zofka Kvedrova. *Jutro* (24. januar), 19. 4–5.
- Pirnat, Zlata, 1937: Zgodovinski razvoj slovenske ženske knjige. *Ženski svet*, 6. 140–148.
- Prenner, Ljuba, 1929: *Trojica*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.
- Nikolič, Anka, 1929: Zakaj smo ustanovile Belo-modro knjižnico? *Ženski svet*, 8. 243–246.
- Šlibar, Ljudmila, 1929: *Moderna ženska telesna vzgoja*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.
- V., A., 1929: Ljuba Prenner: *Trojica*. *Ženski svet*. 64.
- V.T.-ova, 1937: Razstava slovenske ženske knjige. *Slovenska beseda* (28. maj), 18. 4.
- Vera, Andreja, 1931: Knjiga. Brezdomci. *Ženski svet*, 2. 63.
- Vidmar, Josip, 1930: Ljuba Prenner: *Trojica*. *Ljubljanski zvon*. 638.
- Vode, Angela, 1941: Zofka Kveder: Izbrano delo. *Ženski svet*, 1. 16–18.

Trdina, Silva, 1936: Vida Jerajeva: Izbrano delo. *Ženski svet*, 2. 68–70.

Z. P. [= Zlata Pirnat], 1937: Ob razstavi slovenske ženske knjige. *Žena in dom*, 8. 316.

Željeznov-Kokalj, Marjana, 1932: Delovni program »Belo-modre knjižnice«. *Ženski svet*. 305.

Željeznov-Kokalj, Marjana: *Brezdomci*. Ljubljana: Belo-modra knjižnica.